

5. *Rubia* L. – mořena *)

Rubia LINNAEUS Sp. Pl. 109, 1753.

Lit.: ANONYMUS (1831): Abhandlung über den Krapp-Bau. Jungbunzlau. – BERCHTOLD F. et OPIZ P. M. (1838): Oekonomisch-technische Flora Böhmens 2/1. Prag [*Rubia* p. 116–146]. – AUSTER F. et SCHÄFER J. (1953): *Rubia tinctorum* L. Arzneipflanzen 8:1–15.

Vytrvalé byliny, někdy na bázi dřevnatějící. Listy a palisty uspořádané ve 4–8četných přeslenech, i s lodyhami drsně osténkatě chlupaté, chlupy nazpět směřující. Květy v úžlabních latách nebo vrcholících, 5četné nebo 4četné; koruna často s krátkou trubkou. Plod tvořený zpravidla jediným zdužnatělým merikarpem. – Asi 40–50 druhů ve Středozeří, Malé Asii, Střední a Jižní Americe a j. Africe. – Zoochor.

1. *Rubia tinctorum* L. – mořena barvířská

Tab. 10/4

Rubia tinctorum LINNAEUS Sp. Pl. 109, 1753.

Exsikáty: TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 702. – Extra fines: SENTENIS Iter Orient., no 994, 4268.

Vytrvalé nedřevnatějící až 80 cm vys. byliny s článkovaným červeným oddenkem bez výběžků. Lodyha poléhavá nebo přímá, křídlatě 4hranná, na hranách drsně osténkatě chlupatá, chlupy nazpět směřující. Listy a palisty vejčité kopinaté až kopinaté, krátce řapíkaté, špičaté, jednožilné, na okraji a žilce osténkatě chlupaté, ve 4–6četných přeslenech. Květy 4četné, žluté, v řídkých květenstvích. Merikarpium kulovité, asi 5 mm v průměru, tmavě fialové. VI–VIII. Hkf.

2n = 22, 44 (extra fines)

Kdysi jedna z nejvýznamnějších barvířských rostlin, z podzemních částí se získávalo červené barvivo. Používala se i v lidovém léčitelství. Ve stř. Evropě se často pěstovala (u nás naposledy pravděpodobně v polovině 19. stol.) a občas zplněla. Syntéza účinné látky (alizarin) v roce 1868 způsobila rychlý ústup pěstování mořeny. V současné době se u nás objevuje velmi vzácně již jen na ruderálních plochách v Brně (na několika místech v letech 1950–1987), dříve Brdy (konec 18. stol.), Praha (1879), Mladá Boleslav (kolem 1880), Horní Beřkovic (1925), Liběchov (1927), Hořice u Jičína (1983). – Původní ve Středozeří a v Malé Asii.

Ordo Polemoniales

134. *Polemoniaceae* JUSS. – jirnicovité **)

Lit.: PORTER J. M. (1997): Phylogeny of Polemoniaceae based on nuclear ribosomal internal transcribed spacer DNA sequences. *Aliso* 15:57–77.

Jednoleté až vytrvalé byliny, polokeře nebo nízké keře. Listy střídavé nebo vstřícné, celistvé, peřenosečné nebo jednoduše lichozpeřené, bez palistů. Květy většinou stopkaté, jednotlivé nebo v přímých, řídkých až bohatých vidlanovitých nebo vijanovitých latách či vrcholových klubíčcích, oboupohlavné, pravidelné, řidčeji s tendencí k mírné souměrnosti, různobalné, v obalných částech 5četné; kalich zvonkovitý, až do 1/2 členěný, za plodu vytrvávající; koruna krátce zvonkovitá nebo ± kolovitá, většinou v odstínech červené a modré, vz. bílé; tyčinek 5, kratší nebo jen o málo delší než koruna, při bázi vetknuty do korunní trubky, pylová zrna triporátní, na povrchu retikulátní; semeník ze 3 plodolistů, 3pouzdrý, v každém pouzdře 2 vajíčka, placentace nákoutní, čnělka krátká, blizny 3. Plod elipsoidní až kulovitá tobolka, obvykle se 3 pouzdry, lokulicidně pukající podélnými štěrbinami. Semena s chudým endospermem nebo bez endospermu a s přímým zárodkem. – Asi 130 rodů (okolo 300 druhů) s těžištěm rozšíření v temperátním pásu Severní Ameriky, ale také ve Střední Americe a v jihoamerických Andách, menší počet druhů v temperátním pásu Eurasie (v Evropě pouze 3 rody).

1a Listy celistvé, tyčinky nestejně vysoko vetknuté do korunní trubky 2

b Listy zpeřené nebo peřenosečné, tyčinky stejně vysoko vetknuté do korunní trubky 3

*) Zpracoval K. Kubát

**) Zpracoval B. Křisa

Tab. 10: 1 *Galium boreale* subsp. *boreale*, 1a – báze lodyhy s oddenkem, 1b – detail dolní části lodyhy, 1c – spodní strana listu. – 2 *G. boreale* subsp. *exoletum*, dolní část rostliny, 2a – detail dolní části lodyhy, 2b – spodní strana listu. – 3 *G. rotundifolium*, 3a – spodní strana listu, 3b – květ. – 4 *Rubia tinctorum*, 4a – detail části lodyhy, 4b – okraj a spodní strana listu.

